

Ольга БАШКИРОВА

ЖІНОЧНИЙ ВСЕСВІТ ОЛЬГИ КІС

Кіс О. Числа пророчі: вибране. Київ: Ярославів Вал, 2016. 200 с.

Наш світ часто ставить під сумнів ті людські категорії, які ще століття тому вважалися аксіомами. Серед болючих питань нашого часу все частіше звучать такі: «Що означає бути жінкою? Що означає бути чоловіком? І чи можлива для цих двох, які подолали складний шлях змін, справжня зустріч і справжнє порозуміння?» Часом спадає на думку: конструктивна відповідь на поставлені питання неможлива в понятійних і категоріальних вимірах — вона доступна іншому мисленню, що його ми звикли означувати як поетичне (чи міфологічне).

Власний міф (і водночас власну правду) про жіночність творить у книжці вибраного «Числа пророчі» поетеса Ольга Кіс. Її лірична героїня нічого не декларує й нічого не обстоює в ключі буденної логіки — просто живе. Ця жінка не прагне відмежувати свою умовно-жіночу територію від іншої — умовно-чоловічої, вона просто стає в поезії цілим світом, у все привносить свій, суто жіночий і загальнолюдський, зміст. Саме тому поетичному світу Ольги Кіс, за всього багатства алюзій, символів та інтонацій, властива така дивовижна прозорість.

Глибини буття, яких сягає душевне око авторки, стають тим відчутнішими, що вона споглядає їх із добровільно прийнятої, суто приватної позиції:

Стирати порох із віконних рам,
Борщі варити — рівню давнім винам,
Не знати ліку вигірклим провинам
І сповідатись птахам і дворам.

Та лиш не мудрувати, Боже збав,
Глибокі мислі — діло чоловіче.
Бо так постановило світу віче,
Що жінка для розрад та для забав
(«Стирати порох із віконних
рам...», с. 165).

З воістину жіночою м'якістю Ольга Кіс обстоює свій жіночий привілей — осягати світ через серце. Серце (душа) є провідним символом її творчості, втілюючи запоруку повнокровної взаємодії з усім сущим. Бо, повторюся, осягнути цей світ виключно розумом і логікою неможливо; поетеса постійно імпліцитно наголошує на його плинності, минущості, умовності сильних і слабких позицій, і за цією нетривкістю проглядає незнищений закон рівноваги, тієї вселенської гармонії, відновити яку й прагне поезія. «Механізм» досягнення цієї рівноваги надзвичайно простий і водночас неможливий для того, хто дивиться на життя буденним поглядом. Навіювання максими про плинність матеріального світу відбувається за допомогою тонкої гри з просторовими вимірами: «А птаство у кліті гадає, / Що кліті нема. / Бо простір йому дозволяє / Летіти за море, / Таке бездоганно прозоре, / Таке неозоре, / Хоч часом маліє вночі / На лиман крадькома» («На торжищі світу...», с. 6); майже невлотливих, але таких суттєвих для поетичного мислення авторки, зміщень суб'єкта і об'єкта: «... Що убитий стрілою птах / Сам стрілу убив» («А як визоріє, братове...», с. 12).

Цей погляд на світ — як на край нетривкий і все-таки підпорядкований дивовижній логіці — прочитується в підтексті витонченої присвяти небожу Іванкові («У цьому сирітському дивному світі...»). Смерть метелика стає образним центром вірша, перетворюючись на подію космічного масштабу (оскільки означає порушення гармонії, й це гостро відчуває дитяче серце). Увага до найдрібніших деталей, прагнення досягнути рівноваги, примирити найгостріші протилежності також становить особливості жіночого світосприйняття. Адже за всієї різноманітності ментальних проявів чоловіка і жінки в культурі здавна утвердилося розуміння чоловічого начала як логічного, владного, вольового, спрямованого на реалізацію умоглядних побудов, і жіночого як інтуїтивного, емоційного, чуттєвого, покликаного творити й оберігати нове життя, а отже, шукати шляхи забезпечення загального блага.

Виразно жіноча ментальна свідомість, що яскраво проявляється в поезії Ольги Кіс, аж ніяк не тотожна звуженню погляду на людину у світі й історії — радше вона репрезентує іншу оптику, ґрунтовану на приватному досвіді, родинній пам'яті, що постає зародком і найважливішою складовою пам'яті національної, й особливому, тілесному, осягненні дійсності. У багатьох своїх творах авторка вибудовує триаду «жінка — природа — історія», кожен елемент якої органічно злитий з іншими, і з цієї образної єдності постає особлива міфологічна картина світу, пронизана енергетикою жіночого начала:

Канатами срібними

Тіло дощі поневолили осінні.

А серденько літа іще калатає
 В копиці у сінї.
 В насінній коробочці яблука
 Б'ється і дише
 Щось тепле й тремтливе,
 Недавнє немовби й колишнє.
 У грудці живій і намоклій
 Принишклого ворона

Ще крихта цвітіння...
 Та жниво осіннє пооране.
 Й немає від стужі ні муру
 Фортечного грубого.
 Тікай, моє літо, як Гальшка
 Від мужа нелюбого
 («Канатами срібними...»,
 с. 128).

Теоретик літератури сказав би, що дивовижна вседність світу у цьому вірші забезпечена цілим арсеналом художніх інструментів — від витонченого звукопису («тіло» у другому рядку перетворюється на «літо» у передостанньому, залишаючи відчуття розімлілого тепла, властивого і серцевині яблука, і жіночій плоті) до історичних алюзій. Уважний читач, не оперуючи термінологією, відчує головне: усе на світі — і осіннє яблуко, і принишклий птах, і людина — поєднане пульсацією живого серця. Жіночого серця, через яке проходять усі болі часу й історії. І жіночого тіла, що з особливою гостротою відчуває на собі і ласку, і насильство. Досвід розлуки й неволі, асоційований авторкою із осіннім завмиранням природи, суто жіночий і водночас історіософський. Звідси мотиви полону і невільницького ринку в «осінньому» циклі поезій («Голінеба гойдаються стебла», «Маніфест на захист хризантем»).

Особливості проживання історії жінкою — через тілесний досвід і сферу повсякденного, що сакралізується, підносячись до значення родинних ритуалів, прочитуються і в інших творах Ольги Кіс. Добровільно приймаючи свою «інакшість» порівняно з чоловіком, лірична героїня вивільняє потужну енергію, яка насичує поетичний світ. Жінка розчинена в цьому світі, і вона ж організує його, перетворюючи на одухотворений космос, у якому виразно окреслено сакральний центр, протиставлений зовнішньому простору, що набуває найрізноманітніших втілень (море, чужина, полон). Центр світу натомість завжди асоційований із жіночою постаттю, в якій акцентовано тілесність і материнство («Ця яблуня у світляній проекції..», «Плач за розваленою піччю»). Така особливість поезії Ольги Кіс дозволяє авторці природно й невимушено поєднати два смислові плани — родинну згадку про старий бабусин сад («Ну й красива ж ця Софка...») і образ євангельського саду з доленосним плодом, який відкриває людську історію. Яблуко, одна з домінант її творчості, увиразнює порядок із суто земним розумінням жінки як істоти, покликаної оберігати родинне вогнище, інше — метафізичне, що дозволяє побачити в ній незглибиму таїну. Мотив зв'язку поколінь, що здійснюється через жінку, виразно звучить у збірці. Поетичний світ Ольги Кіс розгортається від щемкої присвяти бабусі Софії до проникливого вірша «Доні», і в обох цих творах постає константа долі. У со-

ковитій родинній замальовці на початку поетичної книжки цей образ з'являється імпліцитно, як побутова деталь — город, що його мудро плєкає бабуся, і онука через роки прагне «позбутися зайвини», як робила це красуня Софка. Фундаментальні символи людської культури (сад, нива) постають не як зумисне «опобутовлені», а як безпосередньо прожиті через щоденний жіночий досвід. Лірична героїня Ольги Кіс глибоко відчуває необхідність зберегти родинну пам'ять, закодовану в поколіннях жінок. І це не мертвий код, подібний до музейного експоната. Така пам'ять напрочуд жива, тому й виникає особливий екзистенційний подив від протиставлення драматичної людської долі, повної праці, пристрастей, страждань, і її матеріального свідчення — застиглої фотографії:

Ані лист не шелесне,
Ні луна не обізветься.
Лиш світлина світає
Мені на стіні

З нерозгаданою таїною —
Тонкоустою Софкою,
Що стала моєю бабусяю
(«Ну й красива ж ця Софка...»,
с. 28).

Здатність жінки долучитися до вічності через народження дітей, зв'язок з матір'ю і дочкою, що розширює жіноче буття «назад» і «вперед», зауважений свого часу К. Г. Юнгом, стає символічним стрижнем обох поетичних присвят. Переживання вічності як причетність до покоління жінок у поетичному світі авторки тотожна долученню до реалізації вселенського плану (звідси й мотив переписування долі «набіло» у вірші «Доні»).

Жіночий погляд на світ, що проявляється в особливій увазі до деталей і фактур («тоненькі шовки Китаю», «фламандські гобелени», які зринають у віршах), забезпечує глибину осягнення світу, недоступну часом навіть найрозлогішим філософським рефлексіям. Багатьом творам авторки притаманна художня двоплановість: побутова замальовка проектується вглиб (або увись) — на метафізичний рівень, чи, радше, це висока метафізика просвічує крізь буденність («Шалена радість, — хай їй грець!..», «Стоятимуть тут віки...»).

Природністю й органічністю «вживання» в найболючіші сторінки близького і далекого минулого позначена індивідуально-авторська історіософія поетеси. Попри те, що вона творить не розлогі ліро-епічні полотна, а здебільшого невеликі ліричні медитації й замальовки, їй притаманна дивовижна властивість відкривати значні перспективи для рефлексій та асоціацій. Часто прагне уникнути прямого словесного означування трагічних реалій минулого, вдаючись до казкових мотивів («Царівна-жаба», «Телесик»). Ці вірші характеризуються тією двоплановістю художньої структури, яка становить особливість поетичного мислення Ольги Кіс: основний, болючий, зміст винесено в підтекст, а

казковий антураж за принципом контрасту тільки підсилює реалістичні, а то й натуралістичні картини, що їх читач вибудовує у власній свідомості, керуючись історичною пам'яттю і проводячи образні аналогії. З безпомилковістю справжнього майстра авторка добирає інтонації, особливий наратив і «кут зору» для втілення глибоких вражень-потрясінь від драматичних і трагічних подій останніх років. До жанру військового поетичного щоденника близькі вірші «Піаністу Богданові», «Різдво». Пронизливі ноти народної пісні вгадуються у класичних трискладовиках диптиха «Плач за майданом», що дозволяють поєднати епічну розлогість з суто материнськими інтонаціями («Хто ж тобі витесав щит дерев'яний, / Сину Васильку, сину Богдане...»; «Наче укус комариний, мій хлопче, / Снайперська куля... Воно ж бо не боляче?.. / Перша у серце, а друга — у голову. / Зойком розтяло галактику: “Толубе-е-е!”»). Особливий емоційний ефект справляє вірш «Три товариші», в якому поетеса вдається до одного з провідних принципів побудови своїх творів: виразної простоти і стрункості віршового розміру (чергування чотири-стопного і тристопного ямба) в поєднанні з глибиною драматичного змісту (долі трьох юнаків, скалічені війною).

Поетеса Ольги Кіс — це самобутнє явище сучасної української літератури з її величезним розмаїттям творчих голосів і художніх тенденцій. Написані з позицій мудрого прийняття своєї жіночої ролі, яка тільки позірно може видатися обмеженою й пасивною («Високі мислі — справа чоловіча»), а насправді несе в собі істинну незнищенність життя, її поетичні твори органічно поєднують міфологічну глибину осягнення світу, щемку суголосність драматичним викликам доби, побутову замальовку, крізь яку просвічує вічність. Саме це й дозволяє авторці побачити в кожній миттєвості сповнення Історії, вища мета якої — гармонізувати цей складний і суперечливий, але прекрасний світ:

Запаношився білий обрус,
Свят-вечеря, кутя.
Народився в яскині Ісус,
Емігрантське дитя.
Як оте, що сидить при столі,
При чужій коляді.
І бредуть допотопні жалі,
Як святі по воді.
Дозріває в горнилі спокус

Благовість вороття.
Коляда. Свят-вечеря. Ісус.
Емігрантське дитя,
Веселися собі, не сумуй,
Згине лихо старе.
Колядуй, колядуй, колядуй!
Може, Ірод умре!
(«Запаношився білий обрус...»,
с. 83).

Поетичні рядки Ольги Кіс вступають у резонанс із історією народу й історією кожної окремої душі. Тож побажаємо авторці бути почутою, бо найкраща доля для справжньої поезії — це доброзичливий і уважний читач.

Отримано 10 квітня 2020 р.

м. Київ